

Aukštųjų kursų humanitarikos studijų reikšmė ir asmenybių indėlis

Romualdas Juzefovičius

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Aukštųjų kursų steigtis 1920 m. laikinojoje nepriklausomos Lietuvos sostinėje buvo tiesiogiai siejama su medicinos, žemės ūkio, inžinerijos, švietimo ir kitais praktiniais nepriklausomos šalies poreikiais, kita vertus, intelektualų diskusijose ir viešojoje aplinkoje buvo pabrėžiama kultūrinė ir ugdomoji universiteto paskirtis. Apie tai iš dalies byloja Aukštųjų mokslų draugijos Tarybos viešintame tekste visuomenei, kuriame buvo rašoma: „Parodykime visam pasauliui, kurs dabar dar abejodamas žiūri į mus, kad mes, lietuviai, esame visai subrendusi tauta ir mokame patys sutvarkyti visas savo valstybinio ir kultūrinio gyvenimo šakas, aprūpinti visus kultūros reikalus“¹. Viešojoje aplinkoje buvo akcentuojamas akademinis siekis stiprinti kultūrinį Lietuvos visuomenės gyvenimą, taip pat visos visuomenės pilietiškumą, kultūriniam ir šviečiamam darbui telkti skirtingų tautų, pažiūrų ir religijų gyventojus, jų steigiamas organizacijas².

Aukštųjų kursų įkūrimas, kaip pagrįstai proginės konferencijos pranešime pabrėžė Audronė Veilientienė, „akivaizdžiai rodo, kad po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvoje buvo susiformavusi stipri pilietinė visuomenė. Dar XX a. pradžioje Lietuvoje ir užsienyje mažai kas galvojo apie galimą Lietuvos politinį atgimimą, jos grįžimą į politinį Europos žemėlapi, bet tai įvyko. Jei Lietuvos Vyriausybės nebūtų parėmusi visuomenė, kuri ne tik apgynė valstybę nuo priešų, bet ir sugebėjo įkurti aukštąją mokyklą, nebūtų ir Lietuvos valstybės“³.

Aukštųjų kursų steigėjai numatė, kad jų formuojama institucija bus ne vien mokymo, bet ir mokslo įstaiga, telkianti mokslo tyrėjus. Humanitarinių disciplinų studijos buvo nuosekliai planuojamos, akcentuojama jų svarba skatinant kultūrinį gyvenimą, plėtojant visuomenės ugdymą. Aukštųjų kursų struktūroje buvo numatyti 6 skyriai: Humanitarinių mokslų, Teisių, Gamtos,

¹ *Pirmoji aukštoji Lietuvos mokykla. Aukštieji kursai*. Kaunas, 1920, p. 9.

² Ten pat, p. 8.

³ Veilientienė, Audronė. Aukštųjų kursų Kaune įkūrimo aplinkybės ir problemos. *Nuo pradinės mokyklos iki aukštojo mokslo Lietuvoje. Aukštųjų kursų šimtmečio minėjimo konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2020, p. 31.

Fizikos-matematikos, Medicinos, Technikos. Humanitariniame skyriuje buvo Filologijos, Literatūros, Istorijos, Filosofijos, taip pat Pedagogikos sekcijos⁴. Kaip byloja skelbti ir archyviniai šaltiniai, šių skyrių vadovais ir studijų organizatoriais tapo aktyvūs aukštojo mokslo Kaune steigėjai: Z. Žemaitis, E. Volteris, A. Janulaitis, T. Ivanauskas, M. Nasvytis, J. Šimoliūnas. Pirmuoju Aukštųjų kursų vadovu tapo Z. Žemaitis, vėliau jį pakeitė J. Vabalas-Gudaitis (1921–1922 m.).

Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus darbą pagal studijų planą numatyta organizuoti penkiose sekcijose: pirmiausia čia buvo planuojamos filologijos, literatūros, istorijos ir filosofijos studijos, po to įtrauktos pedagogikos disciplinos, kurios buvo iš esmės teorinės, bet siejamos ir su taikomąja humanitarikos žinių panaudojimo perspektyva. Verta paminėti, kad humanitarinių studijų sekcijų planuose buvo derinama teorinių ir praktinių užsiėmimų tematika, numatytos visuotinio, universalumo ir lituanistikos sąsajos.

Filologijos sekcijoje buvo nustatyta dėstyti įvadinį lyginamųjų kalbų kursą, lietuvių kalbą, germanistiką, romanistiką, slavistiką, klasikinę filologiją. Literatūros sekcijos kryptingumą liudija bendrosios literatūros ir poetikos įvadiniai kursai, lietuvių, germanų, romanų, klasikinės literatūros studijos. Istorijos sekcijoje buvo numatyti įvadinis istorijos metodologijos kursas, Lietuvos, germanų, slavų istorijos studijos, taip pat atskiros kultūros istorijos, istorijos filosofijos disciplinos⁵.

Filosofijos sekcijos mokymo planai priskirtini tarpdalykinėms teorinės, filosofinės minties, kūrybos palikimo analizės sritims, siekta nagrinėti filosofijos istorijos, jos sąsajas su kultūros istorija, dėstyti etiką, estetiką, religijų filosofiją ir kita. Pedagogikos sekcijos planuose pirmiausia buvo nurodomos bendrosios pedagogikos, psichologijos, taip pat logikos, filosofijos studijos⁶. Aukštieji kursai pradėjo veikti Kauno 1-osios gimnazijos patalpose Laisvės alėjoje, taip pat buvo panaudojamos kitos valstybinių mokyklų ar įstaigų patalpos. Užsiėmimai vyko po pietų, 7 dienas per savaitę. Sekmadeniais Humanitarinio skyriaus klausytojai turėjo išklausyti pasirinktos specializacijos paskaitas, vadinamus „Epizodiniais kursais“, dalyvauti jų pratybose⁷. Pirmaisiais darbometais kursuose dalyvavo 522 klausytojai, iš 111 iš jų studijavo Humanitariniame skyriuje⁸. Kursų organizatoriai siekė gerinti studijų turinį ir sąlygas, stengėsi pritraukti tinkamus lektorius,

⁴ Aukštųjų kursų įstatai, švietimo ministro patvirtinti 1919 12 27. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA)*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 65.

⁵ Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus dėstomi dalykai per 3 metus. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 65.

⁶ *Ten pat.*

⁷ *Ten pat.*

⁸ Aukštųjų kursų klausytojų sąrašas, 1920. *LCVA*, f. 631, ap. 12, b. 37, l. 8.

geriau panaudoti rėmėjų lėšas, racionaliau bendradarbiauti su Švietimo ministerija ir kitomis valstybinėmis bei savivaldos įstaigomis⁹.

Nepaisant didelių inteligentijos pastangų kuo sparčiau kurti ir stiprinti aukštojo mokslo instituciją, pradėtų studijų sąlygos dar buvo sudėtingos. Buvusi studentė Birutė Grigaitytė dalyvavimą užsiėmimuose pavadino „nepaprastomis aplinkybėmis“ ir rašė: „Paskaitos vyko popietinėmis valandomis, įvairiose patalpose, kur tik buvo galima jų laisvų surasti: valstybinėje gimnazijoje, pašte, o daugiausia Steigiamojo Seimo atskirų komisijų bei frakcijų patalpose. Dažnai ir Seimo komisijų kambariai būdavo užimti¹⁰. Apie studijų sunkumus liudija Aukštųjų kursų klausytojų raštas Švietimo ministerijai, kuriame jie rašė, kad nėra reikiamai aprūpinti knygomis ir priemonėmis, prašoma paremti ir gerinti studijų sąlygas¹¹.

1920 m. pavasario semestre Aukštųjų kursų humanitarams pradėjo dėstyti Eduardas Volteris, Pranas Dovydaitis, Augustinas Voldemaras, Petras Klimas, Juozas Eretas, Augustinas Janulaitis, buvo nustatyti jų krūviai ir atlyginimai. Kiek vėliau į studijas įsitraukė kiti Lietuvos intelektualai, kultūros veikėjai, kurie turėjo įgyvendinti studijų planus¹².

Studijų planuose pastebima tendencija susieti bendraeuropietiškaį humanitarikos pagrindą su lietuviškuoju kultūriniu ir istoriniu palikimu: numatyta studijuoti filologijos, istorijos, filosofijos ir kultūros raidos tematika buvo derinama su dėstomais lituanistinių studijų kursais. Humanitarinio skyriaus tvarkaraštyje nurodyta, kad Pranas Dovydaitis dėstė senovės Graikijos istoriją, Augustinas Voldemaras – senovės istoriją, Juozas Eretas – vokiečių filologiją, Vincas Krėvė – rusų literatūrą, Augustinas Janulaitis – Europos istoriją ir kt. Lituanistinę studijų dalį pirmiausia parengė Eduardas Volteris, kuris dėstė lietuvių tautosakos ir mitologijos, Lietuvos knygotyros kursus, Kazimieras Būga dėstė lietuvių kalbos, Mykolas Biržiška – lietuvių literatūros disciplinas¹³. Visų šių asmenybių indėlis į aukštojo mokslo steigimą, taip pat į mokslo ir kultūros sklaidą visuomenėje itin reikšmingas ir svarus.

Pabrėžtinas Eduardo Volterio organizacinis ir mokslinis darbas, jo siekis humanitarines studijas įtvirtinti kaip prioritetinę Lietuvos aukštojo mokslo dalį. Šis Rygoje gimęs archeologas, etnografas, tautosakininkas, bibliografas, muziejininkas buvo puikiai pasiruošęs akademiniam darbui humanitarinių studijų ir tyrimų srityje, jis studijavo Leipcigo, Tartu, Maskvos, Peterburgo, Charkovo universitetuose, dar 1883 m. apgynė darbą „Gramatinės giminės tyrinėjimai“. Gavęs

⁹ Aukštųjų kursų veiklos 1920 m. ataskaita. *LCVA*, f. 631, ap. 12, b. 41, l. 4; Aukštųjų kursų valdybos raštai Švietimo ministerijai, 1920. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 675, l. 69 ir kt.

¹⁰ Gieda, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja: istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 209.

¹¹ Aukštųjų kursų klausytojų tarybos raštas Švietimo ministerijai, 1920 02 24. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 675, l. 284.

¹² Aukštųjų kursų dėstytojai, 1920. *LCVA*, f. 631, ap. 12, b. 37, l. 9.

¹³ Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus tvarkaraštis. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštynas* (toliau – LNMMBR), KB 22-33, l. 2.

slavų filologijos magistro laipsnį, jis kalbotyros žinias gilino Vienoje, Prahoje, Belgrade, Zagrebe, Karaliaučiuje, o dažną vasarą praleisdavo Lietuvoje, rinkdamas tautosaką iš kaimo žmonių, domėdamasis senovės paminklais, vėliau rinko žinias apie Lietuvos archeologijos paminklus. Litanistinių tyrimų prasme itin vertinamas jo nuopelnas parengiant M. Daukšos „Katekizmo“, kitų pirmųjų lietuvių raštijos paminklų leidybą, moksle jis davė postūmį tyrinėti kalbinius ir kultūrinius tautų ryšius. Jo kvalifikacija ir autoritetas padėjo formuoti archeologinių tyrinėjimų, muziejinkystės, kultūrinių paminklų apsaugos pamatus Nepriklausomos Lietuvos valstybės tapsmo metu¹⁴.

Nuo 1919 m. jis apsigyveno Lietuvoje, tais metais pradėjo dirbti Lietuvos centrinio knygyno direktoriumi, tapo Valstybės archeologijos komisijos nariu, o nuo 1920 m. buvo jos pirmininku. E. Volteris artimai bendradarbiavo su Kauno inteligentija, palaikė ryšius užsienio mokslo ir kultūros institucijomis. Dalyvaudamas Aukštųjų kursų organizavimo darbe, E. Volteris savo lėšomis pirko studijoms naudingą literatūrą užsienyje, koordinavo humanitarinių disciplinų dėstymo planų sudarymą ir tapo vienu iš svarbiausių šių studijų įgyvendinimo lyderių, todėl neatsitiktinai jis tapo Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus vedėju. Tuo pačiu E. Volteris per visus savo pedagoginės veiklos metus buvo aktyviu kultūrinio gyvenimo dalyviu, jo skatintoju, veikė intelektualų steigiamose visuomeninėse kultūros organizacijose, aktyviai bendradarbiavo periodinėje spaudoje¹⁵.

Vienu iš Aukštųjų kursų iniciatorių ir steigėjų, kaip jau minėta, buvo Augustinas Janulaitis, kuris aktyviai veikė Lietuvių mokslo draugijoje, inteligentijos kultūros organizacijose, dėjo pagrindus universitetinėms studijoms organizuoti. Po teisės studijų Berno ir Maskvos universitetuose nuo XX a. pradžios jis rašė teisės, ekonomikos, socialinės Lietuvos istorijos temomis, nagrinėjo XIX a. sukilimų, lietuvių nacionalinio judėjimo klausimus. Jo istorinės problematikos pasirinkimą lėmė Lietuvos valstybės atkūrimo nuostatos, demokratiškos politikos siekiai, liaudies istorinio ir kultūrinio palikimo svarbos akcentavimas. A. Janulaičio akademinio darbo pradžia Kaune sietina su Europos pažangiausių procesų pažinimu ir sugebėjimu tai, kas vertinga, įvesti į Lietuvos visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą. Kita vertus, jis liko ištikimas mokslinių tyrimų metodikai, kuri rėmėsi šaltiniais, vertino naujos archyvinės dokumentacijos paieškas ir panaudojimą, o pagrindine jo studijų sritimi buvo Lietuvos ir Europos teisės istorija¹⁶. Kai buvo organizuojami aukštieji kursai, A. Janulaitis pradėjo vadovauti Teisių skyriui, koordinavo skirting teisės sričių dėstymą, tačiau jo

¹⁴ Žr. Klimka, Libertas, Krikštopaitis, Algimantas, Juozas. *Istorijos vėjų pagairėje. Lietuvos mokslo ir švietimo raidos broožai*, Vilnius: Didakta, 2015, p. 339–340; Selenis, Valdas. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas*. Vilnius: Vniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, p. 174.

¹⁵ Tautavičius, Adolfas. Eduardas Volteris. *Praeitis*, t. 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 257–258.

¹⁶ Lukšaitė, Ingė. Augustinas Janulaitis. *Praeitis*, t. 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 241–243.

pedagoginė ir kultūrinė veikla liko artimai susieta su lietuvių visuomenės istorijos ir apskritai humanitarikos studijomis, istorijos mokslo žinių sklaida.

Organizuojant aukštojo mokslo studijas Kaune buvo svarbus psichologo, pedagogo Jono Vabalo-Gudaičio indėlis. Po studijų Peterburgo ir Maskvos aukštosiose mokyklose dirbo Rusijoje, o 1918 m. grįžo į Lietuvą, buvo paskirtas pedagoginės eksperimentinės laboratorijos vedėju Vilniuje. Įsteigus Aukštuosius kursus Kaune iš pradžių dirbo vedėjo pavaduotoju, o 1921–1920 m. – vedėju, formavo pedagogikos studijas, vėliau vadovavo ir jas integruojant universiteto studijose. Kursų klausytojams skaitė bendrosios psichologijos, eksperimentinės pedagogikos paskaitas, įsteigė pirmąją eksperimentinės psichologijos laboratoriją, parengė testus refleksams nustatyti¹⁷.

J. Vabalo-Gudaičio pedagoginės idėjos sietinos ne vien su jo taikytais empiriniais metodais, bet ir su kai kuriomis teorinės psichologijos koncepcijomis, kurių pagrindu jis kūrė savitą teorinę sistemą, pagrįstą gyvosios ir negyvosios gamtos sąveikos principu. Jis teigė, kad ši sąveika reiškiasi visatoje, yra taip pat svarbi ir visuomenės santykiams suvokti. Jo pedagoginės pozicijos rėmėsi materialistine pasaulėžiūra, neigė teiginius apie sielą, religinio dvasingumo ugdymą ir kitus krikščionybės pagrindus. Savo pasaulėžiūros principais jis grindė ir sukurtą pedagoginę konstruktyviosios sąveikos teoriją, kuri skelbia, kad mokymui ir auklėjimui didelę reikšmę turi grįžtamasis ryšis tarp mokytojo ir mokinio. Savo pedagogines idėjas, etikos sampratas jis skleidė ne tik paskaitose, tai pradėjo viešinti kultūros žurnaluose, kitoje inteligentijai skirtoje periodikoje¹⁸.

Aukštuosiuose kursuose dirbo ir kitos pasaulėžiūros intelektualai, formavo krikščioniškosios krypties principais paremtas humanitarikos studijas. Pirmajai tokių Aukštųjų kursų lektorių grupei priskirtinas filosofas, pedagogas, visuomenės veikėjas Pranas Dovydaitis, kurio įtaka ir universitetinėms humanitarų studijoms, ir kultūrinei akademinės visuomenės raiškai buvo itin reikšminga. Maskvos universitete jis studijavo teisės, istorijos ir filologijos fakultetuose, Lietuvoje dirbo pedagoginį darbą, nuo 1916 m. buvo Kauno gimnazijos direktoriumi, pradėjo šviečiamąją publicistinę ir leidybinę veiklą, buvo valstybinės vadovėlių ir knygų leidimo komisijos narys, 1918 m. pradėjo leisti žurnalą mokytojams „Lietuvos mokykla“.

Jo moksliniai interesai apėmė filosofiją, filosofijos istoriją, pedagogiką, etnologiją, gamtos filosofiją, kultūros istoriją, religijos istoriją, jis domėjosi naujomis mokslo pasaulio idėjomis. Tačiau tas įvairiapusiškas domėjimasis buvo kryptingas, atitiko jo pažiūras ir tikslą sukurti suprantamą krikščionišką pasaulėžiūrą, kuri integruotų visas žmogaus veiklos sritis¹⁹. 1920 m. jis pradėjo leisti

¹⁷ *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mintis, 1991, p. 367–371.

¹⁸ Žr. *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mintis, 1991; Vasiliūnienė, E. Materialistinės pasaulėžiūros laidai lietuvių pedagogikoje. *Aidai.eu.Apzvalga.htm/2020 03 07*.

¹⁹ Žr. Girnius, Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017; *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mintis, 1991, p. 98–99 ir kt.

gamtos mokslų žurnalą „Kosmos“, o nuo 1921 m. filosofijos periodinį leidinį „Logos“, kurie buvo svarbūs besiformuojančiai akademinėi bendruomenei telktis, tarpdisciplininei šviečiamai veiklai ir kūrybai, padėjo skleisti naujoms mokslo idėjoms ir diskusijoms.

Aukštuosiuose kursuose dėstyimo darbą P. Dovydaitis pradėjo įžangine paskaita „Lietuvių filosofijos vieta kitų tautų filosofijoje, jos uždaviniai ir keliai“. Aukštuosiuose kursuose jis dėstė senovės, viduramžių istorijos, filosofijos, vėliau pedagogikos istorijos ir kitus kursus. Jis skatino sieti gamtos mokslus su pasaulėžiūros raidos problemomis, buvo vertinamas kaip itin plataus intereso mokslininkas. P. Dovydaitis ilgam įsitvirtino įsteigtoje aukštojoje mokykloje, buvo kviečiamas dalyvauti universiteto ir visuomenės renginiuose, plėtojo leidybinę veiklą, nenutraukė ryšių su mokytojais ir moksleiviais²⁰.

Aukštuosiuose kursuose filosofijos paskaitas pradėjo dėstyti ir vienas iš žymiausių Lietuvos katalikybės ideologų, filosofas ir pedagogas Stasys Šalkauskis, kuris paskaitose ir spaudoje nagrinėjo nacionalinės kultūros raidos ypatumus, Rytų ir Vakarų kultūrų įtakų, jų sintezės klausimus, formulavo visuomenės kultūrinės savimonės ugdymo koncepcijas²¹. Tai paskatino intelektualų diskusijas, taip pat darė poveikį viešinamoms pedagoginėms, tautos ugdymo nuostatoms.

Studijų Kaune steigties dokumentiniai šaltiniai byloja apie pastangas susieti bendraeuropietiškaį humanitarikos pagrindą su lietuviškuoju kultūriniu ir istoriniu palikimu, pastebimos universalesnio tarpdalykinio ugdymo intencijos. Pavyzdžiui, techninių mokslų studentams buvo įvesti bendrosios psichologijos ir logikos kursai, gamtos mokslų studentams, be fizikos, chemijos, minerologijos ir psichologijos kursų, teko klausyti pedagogikos, Lietuvos istorijos ir filosofijos įžangos dalykus, o humanitarams be privalomųjų ir specialybės dalykų, buvo numatyta klausyti zoologijos, botanikos, politinės ekonomijos, higienos ir geografijos kursų²².

Plėtojant akademinę polemiką švietimo klausimais ir visuomenės ugdymo veiklą per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį buvo reikšmingos ne tik humanitarų, bet ir kitų sričių Aukštųjų kursų dėstytojų idėjos, šviečiamoji veikla: fiziko, chemiko Vinco Čepinskio, chemiko Antano Purėno, teisininko Petro Leono ir kai kurių kitų²³. Tai leidžia teigti, kad akademinės iniciatyvos dėka įsteigta Aukštųjų kursų institucija sudarė ne vien tik galimybę pradėti tiesioginę aukštosios mokyklos veiklą, bet padėjo telkti kūrybingą ir socialią bendruomenę. Nors šioje

²⁰ Žr. Vasiliauskienė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 7, p. 123–195; Girnius, Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 605–606.

²¹ Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012, p. 193–244.

²² *Nuo pradinės mokyklos iki aukštojo mokslo Lietuvoje. Aukštųjų kursų šimtmečio minėjimo konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2020, p. 71 ir kt.

²³ Apie tai iš dalies rašyta biografinėje literatūroje: Mačionis, Zenonas, Čepinskis, Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslas, 1992; Leonavičius, Juozas. *Petras Leonas–Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002; Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008 ir kt.

aplinkoje dirbo skirtingų mokslo sričių, ideologinių pasaulėžiūrų asmenybės, bet savo pasisakymuose daugelis siekė įsteigti demokratiškai veikiančią, modernią Lietuvos aukštąją mokyklą, numatė galimas mokslo ir visuomenės sąveikos sritis, skatino laisvą mąstymą, viešąją kultūrinę raišką.

Apibendrinant vertėtų pažymėti ir tai, kad, nors akademinis bendruomeniškumas iš esmės siejamas su bendrų vertybių pripažinimu, bendrų tikslų siekiais, tačiau ir šioje aplinkoje neretai susikerta pasaulėžiūrinės ir praktinio racionalumo pozicijos, pradeda reikštis profesinė konkurencija. Šios ypatybės buvo iš dalies būdingos ir nepriklausomos Lietuvos universitetinei visuomenei. Pažymėtina ir tai, kad Aukštieji kursai, o vėliau ir universitetas buvo steigiami labiau sudėtingomis sąlygomis, negu kitų nepriklausomų Baltijos šalių aukštosios mokyklos.

Ten aukštasis mokslas po Pirmojo pasaulinio karo buvo atkuriamas pasitelkiant išsaugotą akademinį potencialą ir patirtį. Tuo metu nepriklausomoje Lietuvoje praradus Vilnių buvo prarasta net ir istorinio, jau neveikusio universiteto steigties moralinė iliuzija, inteligentijai teko kurti visai naują akademinį branduolį laikinojoje sostinėje.

Įveikiant sunkumus Aukštieji kursai, o vėliau jo pagrindu 1922 m. įsteigtas Lietuvos universitetas tapo svarbiausiu tarpukario Lietuvos visuomenės mokslo ir kultūros židiniu, telkė intelektualus ne tik akademinėi, bet ir kultūrinei, švietėjiškai veiklai jaunos nepriklausomos valstybės visuomenėje.

Šaltiniai ir literatūra

Aukštųjų kursų dėstytojai, 1920. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 631, ap. 12, b. 37, l. 9.

Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus dėstomi dalykai per 3 metus. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 65.

Aukštųjų kursų Humanitarinio skyriaus tvarkaraštis. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštynas*, KB 22–33, l. 2.

Aukštųjų kursų įstatai, švietimo ministro patvirtinti 1919 12 27. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 58–63.

Aukštųjų kursų klausytojų sąrašas, 1920. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 631, ap. 12, b. 37, l. 8.

Aukštųjų kursų veiklos 1920 m. ataskaita. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 631, ap. 12, b. 41, l. 4.

Aukštųjų mokslų draugijos įstatai. *Pirmoji aukštoji Lietuvos mokykla. Aukštieji kursai*. Kaunas, 1920, p. 10.

E. Volterio ir jam rašyti laišakai, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštynas*, F. 154–119, l. 65, 64, 107; F. 154–174, l. 6.

Lietuvos universitetas 1922–1927, Kaunas, 1927.

Lietuvos universiteto mokslo personalo apyskaitos, 1922. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 631, ap. 12, b. 53, l. 93.

Vinco Kudirkos liaudies universiteto statutas, 1924. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštynas*, F. 163–1130, l. 3–6.

Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008.

Genzelis, Bronius. *Lietuvos kultūros istorija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019.

Gieda, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.

Girnius, Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017.

Klimka, Libertas, Krikštopaitis, Algimantas, Juozas. *Istorijos vėjų pagairėje. Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015.

Leonavičius, Juozas. *Petras Leonas – Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002. *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mintis, 1991.

Lukšaitė, Ingė. Augustinas Janulaitis. *Praeitis*, t. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 241–243.

Mačionis, Zenonas, Čepinskis, Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslas, 1992.

Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: LPA, 1996.

Samalavičius, Almantas. Universitetas, rinkos ideologija ir kultūros disciplinos. *Sovijus*, 2015, t. 3, nr. 2, p. 40–51.

Selenis, Valdas. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas*. Vilnius: Vniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.

Šenavičienė, Ieva, Šenavičius, Anatanas. Aukštieji kursai: organizaciniai darbai ir sunkumai. *Istorija*, 2000, nr. 44, p. 40–48.

Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.

Tautavičius, Adolfas. Eduardas Volteris. *Praeitis*, t. 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 257–258.

Vasiliauskienė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 7, p. 123–195.

Vasiliūnienė, E. Materialistinės pasaulėžiūros laidai lietuvių pedagogikoje.

Aidai.eu. [Apzvalga.htm/2020 03 07](http://Apzvalga.htm/2020%2003%2007).

Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002. Kaunas: VDU, 2002.

Žukas, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilniaus universiteto leidykla, 2012.